

YAQUB YAQUBOV

deputychairman@qesam.org

TERRORİZM: YARANMA SƏBƏBLƏRİ VƏ ŞƏRAİTİ

Terrorizmin mahiyyəti, onun siyasi anlamı haqqında anlayış yaratmaq və onun erməni terrorizmi ilə əlaqələndirilməsi, erməni terrorizminin terrorizm anlayışının hansı kateqoriyalarına uyğun gəlməsini araşdırıb, müəyyən nəticələrə gəlmək və fikirlərimizi dəqiq faktlarla əsaslandırmaq üçün terrorizmin yaranma səbəblərini və şəraitini araşdırmaq lazımdır.

“Terror” latın sözü olub, qorxu, dəhşət və vahimə deməkdir. Bu anlayışa əsasən, terrorizm ictimai quruluşu və siyasi rejimi zorən dəyişmək üçün qeyri-qanuni hərəkətlərin vəhdətidir. Digər bir anlayışa görə, terrorizm müəyyən bir siyasi və sosial məqsədlərə çatmaq üçün qrupların əhalini bütünlüklə və ya qismən məhv etmək, sındırmaq da daxil olmaqla hər növ zorakı hərəkətlərin vəhdətidir. Başqa bir anlayışa görə isə terrorizm öncədən müəyyənləşdirilmiş məqsədlərinə çatmaq üçün mütəşəkkil bir qrup və partiyanın ardıcıl surətdə zorakılıqdan istifadə etməsidir. Beləliklə, ümumiləşdirilmiş şəkildə demək olar ki, terrorizm ictimai quruluşu və ya mövcud iqtidarı yıxmaq və başqa siyasi məqsədlər üçün bir qrupun qorxutma, öldürmə, digər müxtəlif qeyri-qanuni vasitələrdən istifadə etməsinə deyilir. Terrorizmin müxtəlif tipləri olur: yuxarıdan terror, siyasi və ideoloji terrorizm, dini terrorizm, intellektual terrorizm.¹

Terror mövzusu günümüzün ən aktual mövzularından biri olmaqla yanaşı, həm də müasir dünyanın ən ağırlı bəlasıdır. Bəzi dövlətlər uzun illərdir ki, öz daxilində terrorizmlə mübarizə aparır. Əksər hallarda terror hadisələri ayrı-ayrı ölkələrin daxilində cərəyan etdiyi üçün bu mövzu beynəlxalq aləmi bir o qədər ciddi narahat etmirdi. Lakin son bir neçə ildə terrorizm ölkə sərhədlərini aşaraq beynəlxalq aləmi ciddi narahat etməyə başlamışdır. Beynəlxalq terrorizmin seçdiyi hədəflər sivilizasiyanın təməlləri olan demokratiya, insan hüquqları və el-

¹ Hacıyev S. Yaxın və Orta Şərqdə separatçı terrorizm. Hədəf Türkiyə və Azərbaycan. “Dirçəliş-XXI əsr”, 2004, yanvar, N 71.

mi-texniki tərəqqidir. Əvvəllər dünya dövlətləri qlobal ölçüdə belə bir təhlükə ilə qarşı-qarşıya qalmadıqları üçün gözləmək olar ki, yeni dövrdə beynəlxalq terrorizmlə mübarizə zəruriyyəti ölkələr arasında yeni münasibətlər formasını ortaya çıxaracaq və beynəlxalq sistemin yenidən formalaşmasına yol açacaq.²

1976-cı ildə BMT Baş Məclisinin Altıncı Komitəsində terrorçuluqla bağlı problemin müzakirəsi zamanı bir çox üzvlər “terrorçuluğa” müəyyən anlayışın verilməsinə cəhdlər göstərmişlər. Məsələn, tanınmış hüquqşünas alim Eduard Ximenes de Aperara terrorçuluq aktlarını—“törədilərkən iğtişaşlar və panika yaratmağa, səbəb olan təşkilatı cəmiyyəti terror etmək, cəmiyyətin əzab və zülm çəkməsini intensivləşdirmək məqsədi doğuran, qabaqcadan düşünülmüş” ümumcinayətlərin ənənəvi formalarından biri kimi müəyyən edir.

Hindistanlı hüquqşünas prof. S.Aqravalanın fikrincə, beynəlxalq terrorizmin zəruri elementləri aşağıdakılardır:

—günahsız insanlar və ya bütövlükdə əhali üçün təhlükəli şərait yaradan zorakılıq təhlükəsi və ya zorakılıq tətbiq etmək;

—cinayətin beynəlxalq xarakterli olması.

Terror fəaliyyəti müxtəlif səbəblərdən yaranır və onun qarşısında müəyyən məqsədlər durur:

—dövlət quruluşunu dağıtmaq—Yugoslaviya və Salvadorda bu özünün bariz nümunəsini göstərmişdir;

—milli və ya qruplar arasında ədalətsizliyi bərpa etmək—fələstinlilər;

—beynəlxalq hüquq qaydasını dağıtmaq—yaponların Qırmızı Ordusu.

Terrorizm sosial-siyasi məfhum olub, özündə ekstremizmə xas olan əsasları birləşdirir:³

a) adamların həyatına, sağlamlığına, fiziki və ya psixi durumuna qarşı zorakılıq, o cümlədən qəsdən adamöldürmə, habelə qəddar rəftar, məsələn, işgəncə, ləyaqəti alçaltma və ya bədən cəzasının istənilən forması;

b) kollektiv cəzalar;

c) girovgötürmə;

ç) terrorizm aktları;

² Kazımlı E. Bəşəriyyətin yeni bəlası—beynəlxalq terrorizm.//“Dirçəliş-XXI əsr”, N 50, aprel, 2002, səh.125.

³ Lipman M. The 1948 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide: Forty-five years later//Temp. inter. and Comp Law Journal 1994, vol.8, p.82.

- d) zorlama, zorakı fahişəlik və əxlaqsız hücumun istənilən forması.
- u) hərbi soyğunçuluq;
- ə) qanunauyğun təsis olunmuş məhkəmə tərəfindən elan edilmiş əvvəlki qərar olmadan hökm çıxarılması və hökmün icra edilməsi;
- f) bu aktlardan birinin törədilməsi təhlükəsi.

S.N.Yenikolopov terroristik fəaliyyətin üç əsas istiqamətini müəyyən edib:

- a) öz ölkəsinin hökumətinə qarşı mübarizə;
- b) milli özünü təsdiq üçün mübarizə;
- c) dini terrorçuluq.⁴

Terror və terrorizm kəlmələri dövrü mətbuatda eyni mənəni ifadə edən kəlmələr olaraq işlədilir. Ancaq bu iki kəlmə arasında cinayətin xarakterini təyin etmə baxımından fərqlər var. Terrorizm, siyasi məqsədlər üçün həyata keçirilən təşkilatlanmış, sistemli və daimi olaraq terroru vasitə olaraq mənimsəyən strateji mübarizə metodudur. Buna görə də bir-biri ilə rəhbərlik etməyən ayrı-ayrı terror aktları hələ terrorizm demək deyil. Terrorun terrorizmə çevrilməsi üçün bu şərtlərin mövcudluğu zəruridir. Həmin şərtlər arasında yer alan siyasi ünsürün hər hansı bir şəkildə terrorla əlaqəli olması vacib deyil. Terrorçuların arxasına sığındığı, amma əslində terror kimi çirkin cinayətləri tamamilən pisləyən və bu kimi halları qəbul etməyən bəzi ideologiyalar da var.⁵ Xüsusən, son günlərdə islama istinadən törədilən bir sıra terror aktları bu qəbildəndir.

a) Terrorizmin beynəlxalq-hüquqi izahı

Beynəlxalq terrorizm—ayrı-ayrı dövlətlərin hüquq və qanuni mənafelərini, beynəlxalq səviyyədə tanınmış insan hüquqlarını kobud və ya kütləvi şəkildə pozan, hüquqi tərkibi beynəlxalq hüquq normalarında müəyyən olunmuş, beynəlxalq hüquqa zidd olan əməllərə deyilir. Beynəlxalq hüquq elmində “beynəlxalq terrorizm” və “beynəlxalq xarakterli cinayət” kateqoriyaları fərqləndirilir. Soyqırım cinayəti beynəlxalq cinayət kateqoriyasına aiddir. Hə-

⁴ Салимов К.Н. К вопросу о причинах внутригосударственного и международного терроризма.//Вестник Бакинского Университета, Б., 1997, N 1, стр.41.

⁵ Малышева Д. После “черного вторника”. Ислам и терроризм в России и СНГ.//МЭМО, N 3, 2002, стр.29.

min cinayətlərin əsas tərkibləri II Dünya müharibəsindən sonra yaradılmış beynəlxalq hərbi tribunalların (Nüumberq və Tokio) Nizamnaməsində ifadə olunmuşdur. Sonradan həmin cinayət tərkibləri Yuqoslaviya və Ruanda beynəlxalq cinayət tribunallarının nizamnaməsində və Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Statusunda təkmilləşdirilməklə bir daha təsdiqini tapmışdır. Nürnberq tribunali Nizamnaməsində beynəlxalq cinayətlər üç qrupa ayrılmışdır:

- sülh əleyhinə terror aktları;
- müharibə cinayətləri;
- insanlıq əleyhinə terror aktları.

Adi cinayətlər törədilərkən, cinayətkarlar bu cinayətlərin gizli qalmasına çalışırlar. Terror aktlarında isə bunun təsirini müşahidə etmək mümkündür. Terrorçular cinayətin mümkün olduğu qədər geniş kütlələrə yayılmasını istəyirlər.⁶ Bunun başlıca səbəbi, törədilən aktın əsl məqsəd deyil, məqsədə xidmət edən simvolik vasitə olmasıdır. Belə ki, əksər hallarda hadisə zamanı zərər çəkənlərin terrorçularla heç bir münasibəti olmur. Onlar sadəcə olaraq, terrorçuların müəyyən məqamlara təsir etmələrini təmin etmək üçün seçilmiş təsadüfi qurbanlardır. Terror aktının simvolik xarakter daşması, onu müharibə və partizan müharibəsindən fərqləndirən başlıca cəhətdir. İlk baxışda hər üç metodun silahlı yolla müəyyən məqsədə nail olmağa çalışması ortaq tərəf olaraq götürülə bilər. Fəqət partizan müharibəsi və müharibə metodlarında hədəf və zərərçəkən eyni obyekt olduğu halda, terror aktının qurbanları ilə hadisənin hədəfi fərqli obyektlər olur.

Müxtəlif vasitələrlə insanlara təsir edə bilmək üçün şiddət yolunun seçilməsi terrorun ən qabarıq xüsusiyyətidir. Şiddətin forması tətbiq olunan terror növünə bağlı olaraq dəyişir. Şiddətə, zora, təcavüzə söykənən terror əməllərinin meydana gətirdiyi fiziki və psixoloji təzyiqli fərdlərin iradə sərbəstliyini məhdudlaşdırır. Buna görə də şiddət terrorun əsas əlamətlərindəndir. Şiddətin tətbiq edilməsi nəticəsində dəyən zərər insanlarla yanaşı, onların əmlaklarını da əhatə edə bilər. Tətbiq olunan şiddətin başlıca məqsədi insanların iradəsini qırmaq, onlarda bezginlik, pərakəndəlik və fikir bulanıqlığının formalaşmasına nail olmaqdır.

Terrorun xarakterik xüsusiyyətlərinə gəldikdə, bunları aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar: şiddətə yönəlmə, terror qurbanlarının təsadüfi, kütləvi seçilmiş olması, amansız və dağıdıcı olması, törədilən aktın simvolik olması.

⁶ Салимов К.Н. Опыт законодательства США по борьбе с терроризмом.//Методические указания. Б., 1998, стр.36.

Terror kəlməsini izah etmək üçün onun hərfi mənasına nəzər yetirmək ilk addım ola bilər. Terror kəlməsi latınca “terrere” sözündən götürülmüş, qorxudan titrəmə mənasını verir. Günümüzdə ifadə etdiyi mənalara gəldikdə isə bunları dörd qrupa bölmək olar: psixoloji terror, adi cinayətkarların törətdiyi terror, müharibə terroru və siyasi terror. Psixoloji terror—mənəvi duyğulara xitab edən, maddi, əsası olmayan sehri, dini alət edən və yaxud başqa irrasional təməlli qorxulara söykənən terror növüdür. Adi cinayətkarların işə saldığı terror—adi cinayətlər törədən şəxs və yaxud qrupun öz maddi maraqları naminə törətdikləri terrordur. Müharibə terroru—müharibə əsnasında düşməyə zərbə vurmaq üçün ona yönəldilən terror fəaliyyətidir. Siyasi terror—insanları müxtəlif yollarla təhdid etməklə, onlara müəyyən ideya və davranışları qəbul etdirmək üçün seçilən terror fəaliyyətidir. Bu qrupa daxil olan terrorçuluq fəaliyyətinə ideologiya terrorizmini, etnik millətçi terrorizmi və dini terrorizmi nümunə göstərmək olar.⁷

Terror aktının hüquqi məzmunu hər hansı milli, etnik, irqi, yaxud dini qrupu tam və ya qismən məhv etmək məqsədilə törədilən aşağıdakı hərəkətlər təşkil edir:

- bu cür qrup üzvlərinin öldürülməsi;
- belə qrup üzvlərinə ağır bədən xəsarəti, yaxud əqli pozğunluq yetirilməsi.
- hər hansı qrup üçün qəsdən onun tam, yaxud qismən fiziki məhvinə nəzərdə tutan həyat şəraiti yaradılması;
- bu cür qrupda doğumun qarşısını almağa yönəldilmiş tədbirlərin görülməsi;
- uşaqların zorla bir insan qrupundan alınıb başqasına verilməsi.

Beynəlxalq terrorizmlə mübarizədə qarşıya çıxan ən böyük problemlərdən biri terror kəlməsinin hüquqi izahıdır. Beynəlxalq miqyaslı hər hansı bir hadisənin səbəbkarı olan şəxs və ya şəxslərin bir dövlətdə qəhrəman, digər dövlətdə isə terrorçu kimi qələmə verilməsi mümkündür. Bu da öz növbəsində terrorizmlə bağlı beynəlxalq hüquq normativlərinin yaranmasına əngəl törədir.⁸ Terrorizmin bütün dünya dövlətləri tərəfindən və yaxud böyük əksəriyyəti tərəfindən qəbul edilən müştərək izahı yoxdur. Dövlətlərin terrorizmlə bağlı mövqelərindəki fərqliliyi göstərmək üçün 1936-1981-ci illər arasında 109 fərqli izahın olduğunu bilmək kifayətdir. Hətta eyni dövlətlərin müxtəlif vaxtlarda fərqli izahlarına da rast gəlmək mümkündür. ABŞ-ın rəsmi sənədlərində bu mövzuda altıdan çox fərqli yanaşma mövcuddur. Meqa-terrorizm, super-terrorizm, kütləvi qırğın silahlı terrorizm (terrorizm of WMD) və son

⁷ Николаев Д. Антитеррористическая операция расширения.//НВО, N 16, 2002, стр.74.

⁸ Тейлор Ф.К. Терроризм: полемика и контрмеры США//www.usinfo.state.gov (journals).

günlərdə tez-tez işlədilən dağıdıcı terrorizm (Catastrorhic terrorizm) bunlara misal ola bilər. Belə hallar BMT-nin sənədlərində də öz əksini tapıb. Avropa Şurasında terrorizm mövzusunda bir sıra görüşlər olmuş və qərarlar alınmışsa da, terrorizmin izahı ilə bağlı qeydlərə rast gəlmək mümkün deyil. Beynəlxalq terrorizmin izahı problemini ortadan qaldırmaq üçün dünyanın müxtəlif elmi mərkəzlərində araşdırmalar aparılır və təkliflər ortaya atılır. Məsələn, Brian Oenkins yazdığı “International Terrorism and New Mode of Conflict International terrorism and World Security” adlı kitabında təklif olunan izah belədir: “Beynəlxalq terror, qəbul edilmiş və qüvvədə olan beynəlxalq normativlər, diplomatik qaydalar və müharibə qaydalarını pozaraq həyata keçirilən mövcud sistemə qarşı yönəldilmiş və şiddətə, zora əsaslanan davranışlardır”. Dövlət beynəlxalq terrorizmin izahı mövzusunda ümumi mövqeyə gələrsə, bu problemin həllində çox mühüm irəliləyişlər olar.

Terrorizmin izahında yaranan problemlərə baxmayaraq, dünyanın hər yerində beynəlxalq terrorizm fəaliyyəti zamanı terroristlər tərəfindən izlənən taktiki addımlar təxminən eynidir:⁹

—hədəf alınan milləti psixoloji olaraq sarsıtmaq və onun birliyini təmin edən amilləri ortadan qaldırmaq;

—iqtidarı təmsil edən şəxsləri və yaxud qrupu xalqın gözündən salmaq;

—sarsılmış xalq kütləsi içində təkrar dirçəlmə cəhdlərinin qarşısını almaq üçün xalqı təsirsiz hala gətirmək;

—xalqın içində formalaşmış ayrı-ayrı qrupların arasında nifaq salmaq və onlar arasında qarşıdurmaya nail olmaq.

Terrorizm mürəkkəb fenomen olmaqla çoxsaylı formaları ilə təzahür edir. Rusiyalı mü-təxəssis professor Q.İ.Mirskiy siyasi (“sinfi”), etnik və beynəlxalq terrorizm formalarını ön plana çəkir. Onun fikrincə “köhnə” terrorizm sinfi xarakter daşıyırdı və dar siyasi məzmunə malik idi.¹⁰

Etnik terrorizm hər şeydən əvvəl partizan müharibəsindən ayrılmazdır, onun bir hissəsini təşkil edir. Nümunə olaraq Şri-Lankada (tamillərin sinqallara qarşı mübarizəsini), Hindistan və Pakistan arasındakı konflikt (Kəşmir problemi) və s. göstərmək olar. Bu nümunələrin hər birində böyük və lokal hərbi əməliyyatlarla yanaşı, tipik terrorçu mübarizə metodlarına

⁹ Марк С.Стейнц. “Мятежники, террористы и торговля наркотиками”. Вашингтон квартал, т.8, N 8, 1985, стр.41-42.

¹⁰ Nəsirov E.X. ABŞ və dünya 11 sentyabrdan sonra. B., 2003, səh.39-40.

da geniş müraciət olunur (düşmən arxasında həm hərbi, həm də mülki şəxslərin öldürülməsi, girovların saxlanması və s.). Etnik terrorizmlə müqayisədə sinfi mübarizə bayrağı qaldıran təşkilatların fəaliyyəti bu gün son dərəcədə zəifləyib. İtaliyada “Qırmızı briqadalar”, Almaniya da “Qırmızı ordu Fraksiyası” artıq siyasi terror müstəvisindən sıxışdırılıb çıxarılmışlar.¹¹

Terrorizm gizli, zorakı, məqsədyönlü, idarə olunan və ideologiyalaşdırılmış şəkildə mübarizə forması kimi həyata keçirilir. Terrorizmin qurbanları artıq qeyd olunduğu kimi təsadüfi və seçimli ola bilər. Siyasi, sosial, ərazi, milli, ideoloji xarakterli konfliktlər terrorçuluq fəaliyyətini şərtləndirir.

Müasir dövrdə istər siyasi, istər etnik, istərsə də beynəlxalq terrorçuluq (sonuncu haqqında sonrakı fəsilə ətraflı bəhs edəcəyik) fəaliyyəti faktiki innovasiyaları baxımından da sələflərindən fərqlənir. Məsələn, rus terrorçuları çar ailəsi üzvlərinə, nazirlərə, qubernatorlara, generallara və b. qarşı sui-qəsdlər təşkil etməklə hökuməti qorxutmaq və ondan radikal güzəştlər əldə etməyə cəhd göstərirdilərsə, keçən əsrin 2-ci yarısından başlayaraq Qərbi Avropa “radikalları” illüziyalarla yaşamayaraq terrorizm yolunu tutmuşdular.¹²

2001-ci il fevralın 19-da qüvvəyə minən Böyük Britaniyanın yeni antiterror qanunvericiliyi terrorizmə aşağıdakı xarakteristikaları vermişdir: “Şəxsiyyətə qarşı zorakılıq, əhalinin təhlükəsizliyi və sağlamlığına qarşı risk, əmlaka ciddi ziyan, elektron sistemlərinin işinin pozulması və s. ilə əlaqədar olan, siyasi, dini və ideoloji motivlərlə həyata keçirilən hədə və zorakılıq aksiyası terrorizmdir”.¹³ Başqa sözlə desək, terrorizm fenomeni bəşəriyyətin tarixində zorakılıq problemi ilə bağlıdır. Bu nöqteyi-nəzərdən qeyd etmək lazımdır ki, terrorizm çox zaman milli, dini, sosial və siyasi sıxışdırmalardan qaynaqlanıb daha dəhşətli və amansız cavab reaksiyası şəklində təzahür edir. Təşkilatçılar və icraçılar mövcud vəziyyətdən öz mənafeləri baxımından bəhrələnilər.¹⁴ Terrorçuların əldə bayraq etdikləri motivlər çox zaman əsl xislətlərini gizlətmək üçün bir vasitə funksiyasını yerinə yetirir. Məsələn, eramızın 66-73-cü illərində dünyada ilk terrorçu təşkilatlardan biri sayılan sikarilər sektasının üzvləri qədim İudeyin Roma imperiyasından “azad olunması uğrunda mübarizə” şuarı altında fəaliyyət göstərirdilər. Sonralar onların mübarizə üsulları ASALA və İrlandiya Ordusu (İRO) kimi terrorçu təşkilatlar eynilə həyata keçirməyə başladılar. Sikarilər Roma məmurlarını öldürür, metropo-

¹¹ Борьба с терроризмом—общая самооборона.//Азия и Африка, N 3, 2002, с.39.

¹² Салимов К.Н. Современные проблемы терроризма. М., 1999, стр.47.

¹³ Рыбаков В.К. К вопросу о терроризме, или две стороны одной медали//МЭМО, N 3, 2002, стр.50.

¹⁴ Малышева Д. После “черного вторника”. Ислам и терроризм в России и СНГ.//МЭМО, N 3, 2002, стр.64.

liyanın siyasətini həyata keçirir, yəhudilərə divan tuturdular. Bundan savayı, şəhər xırmanlarını yandırır, Yerusəlimdə su təchizatını sıradan çıxarırdılar.¹⁵

Müasir dövrdə praktiki olaraq Ermənistanın, Rusiyanın, Latın Amerikasının, Avropanın və Yaponiyanın əksər sol radikal istiqamətli ekstremist qruplaşmaları sosial və siyasi təzyiqlərdən azad olma pərdəsi altında fəaliyyət göstərirlər.

b) Terrorizmi doğuran siyasi-iqtisadi və hərbi şəraitinin təsnifi

Çox zaman terrorizmə aparan yol “böyük ideyalardan” deyil, “yaxın əhatənin” təsirindən başlayır. Başqa sözlə desək, gələcək terrorçunun məlum seçimində fərdi siyasi əxlaqından daha böyük rolu onu əhatə edən lokal siyasi mühit oynayır. Məsələn, cavan adam (tutaq ki, Belfosdan və ya Beyrutdan) görür ki, onunla eyni etnik qrupdan olan dostları və ya qohumları hərbi əməliyyatlarda iştirak edirlər. Bu halda onun kənarında qalması bir daxili gərginlik yaradır. Onu hətta qorxaqlıqdan tutmuş xəyanətkarlığa qədər məsələlərdə ittiham edə bilərlər.¹⁶ Deməli, terrorizm dinamikasında qrup daha mühüm komponentdir, nəinki fərd. Çoxları ona görə terrorist təşkilatlarına qoşulurlar ki, həmfikirləri cəmiyyətinə bir zərurət hiss edirlər. Qrup bu şəraitdə fərd üzərində intəhasız hakimiyyət əldə edir. Təşkilatın üzvləri real təhlükələrlə üzləşirlər, cəmiyyətdən izolə edilmiş vəziyyətdə yaşayırlar. Mövcudluqlarını saxlamaq üçün onların bir-birindən və öz qruplarından asılı olmaları zəruridir.¹⁷

Müasir beynəlxalq terrorçuları fəal terrorçuluq fəaliyyətinə sövq edən motivləri üç istiqamətdə nəzərdən keçirmək olar:

1. Antiqərb yönüm.—bu yönüm antimüstəmləkə ruhunun birbaşa nəticəsi və yeni formada onun saxlanması kimi qavranılmalıdır.

2. Antiamerika yönümü.—müsəlman radikalları və ekstremistləri üçün Qərbə nifrətin canlı nümunəsi məhz ABŞ-dır. İranın ruhani lideri Xomeyni vaxtilə ABŞ-ı “Böyük şeytan” adlandırmaqdan belə çəkinməmişdir. Bu anlamda dəhşətli 11 sentyabr terror aktının həyata keçirilməsi üçün hədəf qismində məhz ABŞ-ın seçilməsi islam təməlçilərinin yuxarıda danışdığımız antiqərb dünyagörüşünün təzahürüdür.

¹⁵ Рыбаков В.К. Göstərilən əsəri, s.50-51.

¹⁶ Cordes B. Armenian terrorism in America. Sympozium on international terrorism. Ankara, Turkey (Ankara Universitu Press), 1984, p.142.

¹⁷ Тейлор Ф.К. Терроризм: полемика и контрмеры США//www.usinfo.state.gov (journals). p.121.

3. Antiisrail yönümü.—Bu istiqamət özündən əvvəlki yönümdən qaynaqlanır və onun davamı kimi qavranılır. Dar mənada Fələstin ərəblərinin faciəsi ön plana çəkilir. İsrail dövlətinin yaranması fəlakət kimi qiymətləndirilir və bu dövlətlə aparılan çoxsaylı müharibələr və elə o qədər də məğlubiyyətlər fonunda fələstinlilərdə “natamamlıq kompleksinin” yaranması üçün münbit şərait formalaşır.¹⁸

Etnik terrorizmdə milli-şovinst hisslərin hər hansı bir sosial qrup və ya siyasi partiyaya mənsubluğundan daha güclü olması xasdır.¹⁹ Öz millətinə və ya etnik birliyinə xəyanət psixoloji baxımdan olduqca ağırdır, nəinki siyasi, sağ və ya sol ekstremist baxışlarından imtina etmək. Bu hal sivilizasiya amili ilə bağlı olub, etnokonfessional ekstremizm adlandırılan bir fenomen üçün xarakterikdir. Bu yerdə söhbət beynəlxalq terrorizmdən gedir.

Məhz terrorizmin bu növü XXI əsrdə bəşəriyyət üçün ən qorxulu təhlükə hesab edilir. Terrorçuluq fəaliyyətinin bu növünü bəzən səhv olaraq “islam terrorizmi” kimi də qiymətləndirməyə cəhdlər göstərilir. Məsələyə belə yanaşıldıqda, XXI əsrdə Afrikanın müstəmləkəyə çevrilməsi, müstəmləkəçi dövlətlərin dini mənsubiyyətinə görə “xristian müstəmləkəçiliyi” adlandırılmalıdır. Belə son dərəcə həssas məsələlərdə ifadələr dəqiq ölçülüb-biçilib işlədilməlidir.²⁰

ABŞ hökuməti “islam terrorizmi” adlı bir məfhumu tanıdır. “Əl-Qaidə”nin üzvləri sadəcə terrorçu cinayətkarlardır. Sivilizasiya və insanlığın özünün dəyərlərinə hücumdan başqa bir şey olmayan, özlərinin ölüm dolu əməllərini ört-basdır etmək üçün onlar çəkinmədən islam dininin adından sui-istifadə edirlər. Dünyanın hər yerində müsəlman liderlər və dini xadimlər sözügedən terrorçu hücumları pisləmiş, onu islam dininin təhrif edilməsi və islama qarşı naxələflik kimi qiymətləndirilmişdir.²¹ Misal üçün, müstəqil müsəlman alimlərindən bir qrupu, o cümlədən, Qatarda yaşayan ruhani Şeyx Yusif əl-Qaradavi sözügedən hücumları pisləmiş və demişdi ki, cinayətkarları ədalət mühakiməsinə təhvil vermək müsəlmanların müqəddəs borcu, vəzifəsidir.

Amerikalılar guya ABŞ-ın islama qarşı müharibə apardığı barədə irəli sürülən əsassız ittihamları çox təhqiredici hesab edir. Heç bir fakta əsaslanmayan bu güman dəfələrlə təkrarlanmasına baxmayaraq, ABŞ-ın xarici siyasətinin obyektiv tənqidi deyil, dəqiq hesablanmış

¹⁸ Юрий А.Б. США наступил год “слона”//Международная жизнь, N 12, 2002, стр.13-14.

¹⁹ <http://www/terror.gen.tr./turkce/yurtdisi/diger/ermeni—PKK/isbirliqi.html>.

²⁰ Nəsirov E.X. Göstərilən əsəri. bax: səh.45.

²¹ Terrorizm şəbəkəsi ABŞ və beynəlxalq koalisiya qlobal terrorizmə qarşı.//ABŞ Dövlət Departamenti. 2001-ci il. səh.18. <http://usinfo.state.gov>.

ağ yalandır. Milyonlarla amerikalılar müsəlmandır: söz və din azadlığı Amerikanı səciyyə-ləndirən amillərin əsasını təşkil edir. Başqalarının dini etiqadına ABŞ-in hücum edəcəyi barədə fikir söyləmək ağılasığmaz dərəcədə gülüncdür. Bu antiterror kampaniyasında ABŞ və onun tərəfdarları dözümlülük, müxtəliflik və dini etiqad azadlığı dəyərlərini müdafiə edir və bu dəyərləri məhv etmək istəyən təşkilatların fanatizmə və nifrətçilik hisslərinə qarşı mübarizə aparır. Öz növbəsində ABŞ israililər və fələstinlilər arasında təhlükəsiz və ədalətli sülh axtarıb tapmaq yolunda uzunmüddətli və yorulmadan göstərdiyi səylərin tarixini misal gətirə bilər. İran körfəzində yerləşən Küveyt və Səudiyyə Ərəbistanından tutmuş, Balkanlarda yerləşən Bosniya və Kosovaya qədərki ərazidə müsəlman xalqları xarici müdaxilə və etnik tə-mizləmədən qorunmaqda göstərdiyi səylərin mübarizə olunmaz tarixini də ABŞ sitat gətirə bilər.²²

Səudiyyə Ərəbistanındakı Məkkə şəhərində Möhtəşəm Məscidin şeyxi Əbdül-Rəhman əl Sudais deyirdi: “Əgər bu fenomenin (terrorizmin) davamçıları dindən örtük kimi istifadə etsələr, onda çox dəhşətli bir bəla baş verə bilər, çünki əsl islamın bütün bunlarla heç bir əla-qəsi yoxdur. Onun təlimləri zorakılığa düzgün əməllər kursu kimi, sabotaja bir üsul kimi və qantökməyə bir reforma yolu kimi baxan insanlardan çox-çox yüksəklərdədir”.²³

“Müsəlmanlar Nyu-York göydələnlərini dağıtdılar” kimi ifadələrin işlədilməsi yolveril-məzdir. Çünki məsələnin belə qoyuluşu bütün müsəlman dünyasını terrorizmdə ittiham et-mək deməkdir. Çox qəribədir ki, heç kim “induslar Mahatma Qandini öldürdülər” və ya “yə-hudilər İshaq Rabini öldürdülər” kimi fikirlər söyləməzlər. Baxmayaraq ki, hər iki halda dəh-şətli terror aktları xəbəri yoxdur. Bu vəziyyətdə belə bir mif yayılmaqdadır ki, guya islam di-ni müharibə əhval-ruhiyyəsi aşlayır, öz daşıyıcılarından qeyri-müsəlmanlara qarşı amansız mübarizənin aparılmasını tələb edir. Bu yerdə “psevdoislamşünasların” ən çox müraciət et-diyi məsələ “cihad” termini ilə bağlıdır. Onlar səhvən və ya bilərəkdən “cihad”ı “qeyri-mü-səlmanlara qarşı müqəddəs müharibə” kimi yozmaqda davam edirlər.²⁴ Bu isə, guya ki, mü-səlmanları qeyri-müsəlman dünyasına qarşı mübarizəyə və bu mübarizədə bütün üsullardan, hətta terrordan da belə bəhrələnməyə sövq edir. Başqa sözlə, guya ki, “cihad” konsepsiyası terrorizmə haqq qazandırır. Əslində, “cihad” hərfi mənasına görə “ən yüksək səy” deməkdir.

²² Малышева Д. После “черного вторника”. Ислам и терроризм в России и СНГ.//МЭМО, N 3, 2002, стр.44.

²³ Терроризм şəbəkəsi ABŞ və beynəlxalq koalisiya global terrorizmə qarşı.//ABŞ Dövlət Departamenti. 2001-ci il. səh.18. <http://usinfo.state.gov>.

²⁴ Nəsirov E.X. Göstərilən əsəri, səh.45.

İslam ideologiyasının təqdimatına görə cihad “İslamın yayılması və müdafiəsi uğrunda mübarizə” deməkdir. Amerikalı alim Tomas Lippmanın fikrincə, “cihad” sözü Məhəmməd peyğəmbərin öz ardıcılıqları üzərinə qoyduğu öhdəliyi—“dinin qorunmasını” özündə əks etdirir. Həqiqətən də Quranın 2-ci surəsində (“Baqara”—yəni “İnək” surəsi) deyilir: “Allah qoyduğu yol naminə sizi öldürənləri öldürün, lakin ölçülərdən kənara çıxmayın, çünki Allah həddini aşanları sevmir”. Nəhayət, islamı həddindən artıq döyüşkənlikdə və hər bə çağırışda ittiham edənlər ədalət naminə, İisus Xristosun məşhur fikrini unutmamalıdırlar: “Düşünməyin ki, mən yer üzünə sülh gətirmək üçün gəlmişəm. Mən sülh yox, qılınc gətirdim”. İslam fundamentalizminin nümayəndələri də (ərəbcə “əs-sələfayi”—“ulular”) öz dinlərinin köklərinə qayıdışa çağırırlar və bu heç də qeyri-müsəlmanlara qarşı zorakılığa çağırış kimi yozulmamalıdır.²⁵

Din sevgini, mərhəməti, sülhü əmr edir. Terrorizm isə dinin əksinədir, yəni mərhəmətsizdir, qan tökmək, öldürmək, acı çəkdirmək, faciələr yaratmaq istəyir. Buna görə də bir terror aktının səbəbini tapmaq istəyərkən onun qaynağını dində və dindarlıqda deyil, dinsizlikdə axtarmaq lazımdır. Terrorçuların hansı adı daşması, şəxsiyyət vəsiqələrində nə yazılması önəmli deyil. Bir adam günahsız insanları gözünü qırpmadan da öldürsə, deməli, o adam əlbəttə ki, dindar deyil və mütləq dinsizdir. Beləsi Allahdan qorxmayan, məqsədi yalnız qan tökmək və əzab vermək olan bir canidir. Bu səbəblə də “islam terroru”, “yəhudi terroru”, “xristian terroru” kimi ifadələr son dərəcə xətalı və kökündən yanlış anlayışlardır. Çünki islam dinində də, digər iki ilahi dində də terrora, vəhşiliyə, qəddarlığa, amansızlığa heç bir şəkildə yer yoxdur. Əksinə, “terror” adlandırdığımız əməllər (yəni günahsız insanlara qarşı işlənən cinayətlər) islama görə, böyük bir günahdır. İslama görə, müsəlmanlar terrorizm kimi vəhşi və qeyri-insani əməllərin qarşısını almaq, yer üzünə sülh, rahatlıq və ədalət gətirmək missiyasını daşıyırlar.²⁶

Ümumdünya ictimaiyyəti qlobal terrorizmin yaratdığı təhlükəni imkanları daxilində olan milli və beynəlxalq gücün bütün vasitələrindən istifadə edərək, misli görünməmiş bir koalisiya ilə qarşılaşmışdır. Sözügedən vasitələrə aşağıdakılar daxildir: diplomatiya, hüquq mühafizə, kəşfiyyat, maliyyə tədqiqatları, hərbi əməliyyatlar və humanitar yardım.

²⁵ Малышева Д. Göstərilən əsəri, s.39-40.

²⁶ İslam terroru lənətləyir. Harun Yəhya. B., 2003, səh.13.

Terrorizmin özü qeyri-adi, ələkeçməz bir düşmən olduğu kimi, yeni antiterror alyansı da yeni və çevik formalar almışdır ki, orada ayrı-ayrı ölkələr müxtəlif səviyyələrdə addım atır və öz üzərlərinə məsuliyyət götürür.

Elə indinin özündə, global terrorizmə qarşı mübarizə mühüm müvəffəqiyyətlər qazanıb. Diplomatik cəbhədə, misal üçün BMT Təhlükəsizlik Şurasının yekdilliklə qəbul olunmuş bir qətnaməsi bütün 189 üzv qarşısında vəzifə qoyur ki, terrorçulara qarşı hamı mübarizəyə qalxaraq, terrorçuları ədalət mühakiməsi qarşısına gətirsinlər. “Biz bu mühüm qətnamənin əhəmiyyətini həddən artıq yüksək qiymətləndirə bilirik”, —deyə ABŞ-ın dövlət katibi Kolin Pauell söyləmişdi: “Heç bir vəsaitin və sığınacağıın olmaması, son nəticədə heç bir qurtuluşun olmamasına bərabərdir”.²⁷

İnsanları qətlə yetirməyə və onlara nifrət etməyə pul vəsaitləri tələb olunur. Terror təhlükəsinə son qoymaq üçün terrorun maliyyə mənbələrini bağlamaq gərəkdir. 112-dən çox dövlət terrorizmi maliyyələşdirmək üçün istifadə olunan vəsaitlərin qarşısının alınması və dondurulması üçün sərəncamlar vermişdir. Bu cür vəsaitlər ABŞ-dakı bank hesabından tutmuş, Avropadakı yardım təşkilatlarına və Yaxın Şərqdəki təbii bal satan dükanlar şəbəkəsinə qədər olan yerlərdə aşkar edilmişdir. Maliyyə vəsaitlərinin terrorçu təşkilatlara axınının müəyyənləşdirilməsi və qarşısının alınmasında 29 dövlətdən ibarət Maliyyə Addımı işçi qrupu xüsusilə fəal rol oynamışdır.²⁸

Azərbaycan Respublikası hər zaman sülhün, əmin-amanlığın, dinc və rahat münasibətlər sistemində yaşamağın tam tərəfdarıdır. Bu siyasi prinsiplər əsasında özünün daxili və xarici siyasətini müəyyənləşdirən dövlətimiz terrorizmə qarşı müharibənin fəal iştirakçılardanır. Bu sadəcə dillə deyilmir, əməllə də həyata keçirilir. Belə ki, 2001-ci il sentyabrın 11-də ABŞ-ın Vaşinqton və Nyu-York şəhərlərində baş verən terror aktlarından dərhal sonra Azərbaycan tərəfi antiterror koalisiyasının üzvü oldu və prosesdə fəal iştirak etməkdədir. Hətta 2002-ci il may ayının 17-də Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi antiterror əməliyyatlarının tələblərindən irəli gələn bir addım atmışdır. Qəbul olunmuş qanunvericilik sənədi ölkədə telefon danışıklarına qulaq asmaq, habelə elektron rabitə vasitələri ilə aparılan yazışmaları nəzarətdə saxlamaq imkanı verir.²⁹

²⁷ Юрий А.Б. США наступит год “слона”//Международная жизнь, N 12, 2002, стр.43.

²⁸ “Terrorizm bəşəri bəladır”//“Azərbaycan” qəzeti, 21 aprel 2004-cü il.)

²⁹ “Xalq qəzati”, 18 may 2002-ci il.

Müasir dövrümüzdə beynəlxalq ictimai rəyin antiterror koalisiyasının fəal üzvü olan respublikamızın xeyrinə dəyişməsində Azərbaycan parlamentinin üzvlərinin Avropa Şurası Parlament Assambleyasının sessiyalarındakı ciddi və səmərəli fəaliyyəti mühüm rol oynamışdır. Onu da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Ermənistan tərəfinin dövrümüz üçün ən ağır bəlası sayılan terrorizm əleyhinə mövqeyinin Azərbaycan tərəfindəki qədər sərt və fəal deyil. Çünki Ermənistan Respublikası terrorizmi dəstəkləyən dövlətlərin başında gedir.

AŞPA-nın 2001-ci il payız sessiyasında keçirilmiş iclasında beynəlxalq terrorizm problemi müzakirə edilərkən Azərbaycan nümayəndə heyətinin başçısı İlham Əliyev tutarlı faktlarla çıxış edərək Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzə başladığı vaxtdan bəri 32 terror aktları törətdiyini və bunun nəticəsində 2 min Azərbaycan vətəndaşının həlak olduğunu və 1 milyondan çox vətəndaşımızın ev-eşiyindən didərgin düşdüyünü bildirmiş, həmçinin “ASALA” erməni terror təşkilatının Ermənistan hökuməti ilə sıx əlaqədə işlədiyini bəyan etmişdir. 2002-ci ilin sentyabr ayında AŞPA-nın növbəti sessiyasının müzakirələrində həm Azərbaycanın, həm də Ermənistanın Avropa Şurası qarşısında götürdükləri öhdəliklərin yerinə yetirilməsi məsələsi ilə bağlı çıxış edən İlham Əliyevin prinsipial mövqeyi və diplomatik səriştəsi nəticəsində məruzələrində Azərbaycan üçün çox əhəmiyyətli düzəlişlər edilmiş, ən başlıcası isə Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Dağlıq Qarabağın işğalı faktı bu mötəbər təşkilatın sənədində əksini tapmışdır.